

Mens & samenleving
1ste graad A-stroom
I-M&S-a

BRUSSEL

D/2019/13.758/007

Versie januari 2022

1 Algemene inleiding

De start van de modernisering secundair onderwijs gaat gepaard met een nieuwe generatie leerplannen. De nieuwe leerplannen secundair zijn in het vormingsconcept van de katholieke dialogeschool en gaan uit van de professionaliteit van de leraar en het eigenaarschap van de school en het lerarenteam.

1.1 Het leerplanconcept: vijf uitgangspunten

De nieuwe leerplannen vertrekken vanuit het **vormingsconcept** van de katholieke dialogeschool en laten toe om optimaal aan te sluiten bij het pedagogisch project van de school en de beleidsbeslissingen die de school neemt vanuit haar eigen visie op onderwijs (taalbeleid, evaluatiebeleid, zorgbeleid, ICT-beleid, kwaliteitsontwikkeling, keuze voor vakken en lessen ...).

De nieuwe leerplannen ondersteunen **kwaliteitsontwikkeling**: het leerplanconcept spoort met kwaliteitsverwachtingen van het Referentiekader onderwijskwaliteit (ROK). Kwaliteitsontwikkeling volgt dan als vanzelfsprekend uit keuzes die de school maakt bij de implementatie van leerplannen.

De nieuwe leerplannen faciliteren de **getrapte studiekeuze** en laten de school toe om de observerende en oriënterende functie van de eerste graad te versterken. Sober en helder geformuleerde leerplandoelen geven aan wat als basis geldt voor alle leerlingen. Daarnaast ondersteunt een beperkt aantal verdiepende doelen het observeren en oriënteren van leerlingen naar een bepaalde finaliteit in de tweede graad. Suggesties tot verbreding in de vakken faciliteren het observeren en oriënteren naar een bepaald domein of een specifieke studierichting in de tweede graad.

De nieuwe leerplannen gaan uit van de **professionaliteit** van de leraar en het **eigenaarschap** van de school en het lerarenteam. Ze bieden pedagogisch-didactisch voldoende ruimte voor een eigen aanpak van de leraar, het lerarenteam of de school.

De nieuwe leerplannen borgen de **samenhang** in de vorming van de eerste graad. Leerplannen zorgen voor een samenhangend fundament van vorming voor alle leerlingen. Ze vertrekken vanuit een gemeenschappelijk referentiekader en hanteren een gelijkgerichte terminologie met respect voor de eigenheid van elk vak. De samenhang in de eerste graad betreft zowel de verticale samenhang (de plaats van het leerplan in de opbouw van het curriculum) als de horizontale samenhang die geldt tussen het geheel van de vakken van de A-stroom of de B-stroom, maar ook tussen specifieke vakken van de A- en de B-stroom. Waar relevant geven de leerplannen expliciet aan voor welke doelen van andere leerplannen in de school verdere afstemming mogelijk is. Op die manier faciliteren en stimuleren de leerplannen leraren om over de vakken heen samen te werken en van elkaar te leren, leraren algemene vorming (incl. godsdienstleraren) en leraren basisopties. Een verwijzing van de ene vakleraar naar de lessen van een collega laat de leerlingen niet alleen aanvoelen dat de verschillende vakken onderling samenhangen en dat ze over dezelfde werkelijkheid gaan, maar versterkt ook de mogelijkheden tot transfer.

In wat volgt gaan we dieper in op een aantal uitgangspunten.

1.2 De vormingscirkel – de opdracht van secundair onderwijs

De leerplannen vertrekken vanuit een gedeelde inspiratie die door middel van een vormingscirkel voorgesteld wordt. We 'lezen' de cirkel van buiten naar binnen.

- Een lerarenteam werkt in een katholieke dialogeschool die onderwijs verstrekt vanuit een **specifieke traditie**. Vanuit het eigen pedagogisch project kiezen leraren voor wat voor hen en hun school goed onderwijs is.
- Ze wijzen leerlingen daarbij de weg en gebruiken daarvoor **wegwijzers**. Die zijn een inspiratiebron voor hen en hun collega's en zorgen voor een Bijbelse 'drive' in hun onderwijs.
- De kwetsbaarheid van leerlingen ernstig nemen betekent dat elke leerling **beloftevol** is en alle leerkansen verdient. Die leerling is **uniek als persoon** maar ook **verbonden** met de klas, de leraar, de school en de bredere samenleving.

Scholen zijn daarbij **gastvrije plaatsen** waar leerlingen en leraren elkaar ontmoeten in diverse contexten. De leraar vormt zijn leerlingen vanuit een **genereuze** attitude, hij geeft om zijn leerlingen en hij houdt van zijn vak. Hij durft af en toe de gebaande paden verlaten en stimuleert de **verbeelding en creativiteit** van leerlingen. Zo zaait hij door zijn onderwijs de kiemen van een hoopvolle, **meer duurzame en meer rechtvaardige wereld**.

- Leraren vormen leerlingen door middel van inhouden van vorming, die we groeperen in **vormingscomponenten**: levensbeschouwelijke vorming, culturele vorming, economische vorming, lichamelijke vorming, maatschappelijke vorming, natuurwetenschappelijke en technische vorming, sociale vorming, talige vorming en wiskundige vorming. De aaneengesloten cirkel van vormingscomponenten wijst erop dat vorming een geheel is en zich niet in schijfjes laat verdelen. Je kan onmogelijk over culturele vorming spreken zonder met taal bezig te zijn; je kan niet beweren dat wetenschap en techniek geen band hebben met economie, wiskunde of geschiedenis. Dwarsverbanden doorheen de vakken zijn daarbij belangrijk. De vormingscirkel vormt dan ook een dynamisch geheel van elkaar voortdurend beïnvloedende en versterkende componenten.
- Een leraar vormt leerlingen als **individuele leraar** maar werkt ook binnen **lerarenteams** en binnen een **beleid van de school**. De gemeenschappelijke leerplannen (Gemeenschappelijk funderend leerplan en Gemeenschappelijk leerplan ICT) helpen daartoe. Ze worden gestuurd door keuzes die een school (schoolbestuur, beleidsteam, lerarenteam) maakt. Het Gemeenschappelijk funderend leerplan zorgt voor het fundament van heel de vorming dat gerealiseerd wordt in vakken, in projecten, in schoolbrede initiatieven of in een specifieke schoolcultuur.
- De uiteindelijke bedoeling is om **alle leerlingen** kwaliteitsvol te vormen. Die leerlingen zijn dan ook het hart van de vormingscirkel, zij zijn het op wie we inzetten. Zij dragen onze hoop mee: de nieuwe generatie die een meer duurzame en meer rechtvaardige wereld zal creëren.

1.3 Ruimte voor leraren(teams) en scholen

De vrijheid die de leraar krijgt om met het leerplan te werken vraagt van hem een grote professionaliteit. Professionaliteit vergt meesterschap. De leraar is dus een meester in zijn vak; hij beheerst de inhouden die hij onderwijst. Een diep gevoel van verantwoordelijkheid en de overtuiging dat elke leerling het recht heeft om op een goede manier gevormd te worden, liggen aan de basis van zijn professioneel bezig zijn.

Vorming is voor die leraar nooit te herleiden tot een cognitieve overdracht van inhouden. Vorming is iets wat hem in die mate beroert dat hij voor iedere leerling de juiste woorden en gebaren zoekt om de wereld

te ontsluiten. Hij wil de leerling tot bij de wereld brengen. De leraar introduceert leerlingen in de wereld waarvan hij houdt en hij probeert hen ook vriend van die wereld te laten worden. Een leraar zorgt er bijvoorbeeld voor dat leerlingen gegrepen kunnen worden door de cultuur van het Frans of door het ambacht van een metselaar. Hij initieert leerlingen in een wereld en probeert hen zover te brengen dat ze er hun eigen weg in kunnen vinden.

We hebben de leerplandoelen noch chronologisch noch hiërarchisch geordend. Vanuit het pedagogisch project van de school, vanuit zijn passie, expertise en creativiteit, in functie (van de beginsituatie) van de klasgroep kan de leraar eigen accenten leggen en differentiëren. Hij kan kiezen welke leerplandoelen hij op welke manier samenneemt bij het uitwerken van lessen, thema's of projecten.

In het leerplan leggen we geen didactische werkvormen vast. We bepalen geen minimum aantal lessen voor een bepaald item of een bepaalde rubriek. Dat betekent dat leraren(teams) alle vrijheid hebben om langere leerlijnen op te bouwen en in te zetten op de spiraalsgewijze aanpak van bepaalde inhoudelijke leerplandoelen. Leraren bepalen zelf welke contexten ze laten spelen en welke methodieken ze hanteren.

1.4 Verbreding en verdieping in een observerende en oriënterende eerste graad

Leerlingen zijn niet gelijk, maar wel gelijkwaardig. Daarom is het belangrijk om alle leerlingen in de eerste graad voldoende uit te dagen en tegelijkertijd voldoende te ondersteunen. In aanvulling op de leerplandoelen die gelden voor alle leerlingen, bevatten nagenoeg alle leerplannen mogelijkheden om te verbreden en te verdiepen.

Verbreding geeft de leerling een duidelijker inzicht in zijn interesses met het oog op de keuze voor een domein en een studierichting in de tweede graad. Ze verruimen a.h.w. zijn horizon. Mogelijkheden tot verbreding zijn opgenomen bij de pedagogisch-didactische wenken, zowel in de leerplannen van de algemene vorming als in de basisopties.

Verdiepingsdoelen geven de leerling een duidelijker inzicht in zijn abstractievermogen met het oog op de keuze voor een finaliteit in de tweede graad. Verdieping speelt zich globaal genomen af op drie assen die – al dan niet in combinatie – een aanduiding kunnen zijn voor de moeilijkheidsgraad van een leerplandoel:

- cognitief: van concreet naar abstraherend/conceptueel;
- inhoudelijk: van eenvoudig naar complex;
- autonomie: van sterk begeleid naar zelfstandig.

In de leerplannen hebben we vooral cognitieve verdiepingsdoelen opgenomen als afzonderlijke leerplandoelen. In de wenken doen we suggesties voor verdieping op de as van complexiteit en autonomie. Verdieping kan ook gepaard gaan met verbreding, m.n. het toepassen van kennis in andere contexten (transfer).

In de leerplannen van de B-stroom zijn de verdiepingsdoelen afgestemd op de basisleerplandoelen van de A-stroom. Zo faciliteren we diverse schakelmogelijkheden voor intrinsiek cognitief sterke leerlingen die om een of andere reden in de B-stroom zitten.

Verbreding en verdieping kunnen één element vormen voor het advies van de delibererende klassenraad op het einde van de eerste graad voor de keuze voor een bepaalde finaliteit en voor een bepaald studiedomein in de tweede graad.

De leraar, het lerarenteam, de school hebben de keuze om al dan niet met verbreding en verdieping in het leerplan aan de slag te gaan of eigen doelen toe te voegen. De leraar ontwerpt zijn lessen op zo'n manier dat ze aansluiten bij de voorkennis van alle leerlingen. Zo spreken we alle leerlingen op hun capaciteiten

aan.

1.5 Opbouw van de leerplannen

Elk leerplan is opgebouwd volgens een vaste structuur: algemene inleiding, situering, pedagogisch-didactische duiding, leerplandoelen, basisuitrusting, concordantie. Alle onderdelen van het leerplan maken inherent deel uit van het leerplan. Schoolbesturen van Katholiek Onderwijs Vlaanderen die de leerplannen gebruiken, verbinden zich tot de realisatie van het gehele leerplan.

In de **algemene inleiding** belichten we het nieuwe leerplanconcept en gaan we o.m. dieper in op de visie op vorming, de ruimte voor leraren(teams) en scholen en de mogelijkheden tot verbreding en verdieping in een observerende en oriënterende eerste graad.

In de **situering** beschrijven we - waar relevant - de beginsituatie, de samenhang in de eerste graad en de plaats in de lessentabel.

In de **pedagogisch-didactische duiding** komen de inbedding in het vormingsconcept, de krachtlijnen, de opbouw, de aandachtspunten met o.m. nieuwe accenten van het leerplan aan bod.

De **leerplandoelen** zijn sober en helder geformuleerd waarbij het leerplandoel als geheel het verwachte niveau van realisatie en beheersing aangeeft. Waar relevant voegen we bij de leerplandoelen een opsomming of een afbakening (★) toe die duidelijk aangeeft wat bij de realisatie van het leerplandoel aan bod moet komen. Ook de pop-ups bevatten informatie die noodzakelijk is bij de realisatie van het leerplandoel.

Alle leerplandoelen zijn te bereiken, met uitzondering van attitudes. Leerplandoelen die een **attitude** zijn en dus na te streven, duiden we aan met een sterretje (*).

We tonen de **samenhang** met andere leerplannen in de eerste graad. Zo geven we het overleg in lerarenteams alle kansen. Waar zinvol reiken we mogelijkheden aan tot verdieping (♾).

Tenslotte geven we een aantal zinvolle of inspirerende **wenken** (✓). Het betreft voornamelijk een noodzakelijke toelichting bij leerplandoelen of specifieke begrippen, suggesties voor een mogelijke didactische aanpak of een afbakening van de leerstof.

De **basisuitrusting** geeft aan welke materiële uitrusting vereist is om de leerplandoelen te kunnen realiseren.

In de **concordantie** geven we aan welke leerplandoelen gerelateerd zijn aan bepaalde eindtermen (voor de leerplannen van de algemene vorming) en aan bepaalde doelen van het curriculumdossier (voor de leerplannen van de basisoptie).

1.6 Basisgeletterdheid

Voor de eerste graad zijn er doelen bepaald die elke individuele leerling moet bereiken op het einde van die graad. Het gaat om basisgeletterdheid die het mogelijk maakt om te kunnen participeren in de maatschappij op het einde van de eerste graad. De nadruk ligt op het verwerven, verwerken en gericht gebruiken van informatie. Dat impliceert het kunnen omgaan met taal, cijfers en grafische gegevens en daarbij gebruik kunnen maken van ICT. Daarnaast wordt bij de basisgeletterdheid voor de eerste graad ook ingezet op financieel-economische zelfredzaamheid.

In alle leerplannen staat de vorming van de leerling centraal. Elke leerling heeft immers recht op een brede en ambitieuze vorming. Doorheen de verschillende vakken komt de leerling in aanraking met een rijkdom aan culturele en wetenschappelijke bronnen. Scholen die inzetten op die brede en ambitieuze vorming,

maken sowieso werk van de – in scope eerder beperkte doelen van de – basisgeletterdheid zoals die maatschappelijk is vastgelegd.

Toch kan een school in de loop van de eerste graad de keuze maken om meer in te zetten op doelen van de basisgeletterdheid. Dat zal vooral het geval zijn voor sommige leerlingen van de B-stroom. Voor de afbakening van de doelen basisgeletterdheid zijn de doelen van de algemene vorming voor de B-stroom overigens het ijkpunt geweest.

De begeleidende klassenraad kan in de loop van het eerste of het tweede leerjaar A/B bij een leerling vaststellen dat het bijzonder moeilijk zal worden om de doelen van de algemene vorming op het einde van de eerste graad op voldoende wijze te behalen. Op dat moment kan het zinvol zijn om na te gaan of het bereiken van doelen basisgeletterdheid in het gedrang komt en in dat geval iets gericht in te zetten op sommige doelen van die basisgeletterdheid.

De doelen van de basisgeletterdheid zijn onderliggend aan leerplandoelen van de algemene vorming. Ze worden aangeduid met “BG” in het Gemeenschappelijk funderend leerplan, het Gemeenschappelijk leerplan ICT en de vakleerplannen Maatschappelijke vorming, Mens & samenleving, Nederlands A- en B-stroom en Wiskunde A- en B-stroom. We vermelden bij de relevante leerplandoelen de doelen basisgeletterdheid en bakenen ze waar nodig verder af.

1.7 Tot slot

De nieuwe leerplannen geven richting en laten ruimte. Ze faciliteren de inhoudelijke dynamiek en de continuïteit in een school en lerarenteam. Ze vormen een kwaliteitskader dat inzet op een eigen visie en een identiteitskader dat de unieke identiteit van een school in de diverse samenleving versterkt en ondersteunt. Zo garanderen we binnen het kader dat door de Vlaamse regering werd vastgelegd voldoende vrijheid voor schoolbesturen om het eigen pedagogisch project vorm te geven vanuit de eigen schoolcontext. We versterken het eigenaarschap van scholen die d.m.v. eigen beleidskeuzes de vorming van leerlingen gestalte geven. We creëren ook ruimte voor het vakinhoudelijk en pedagogisch-didactisch meesterschap van de leraar, maar bieden – via pedagogische vakbegeleiding – ondersteuning waar nodig.

2 Situering

2.1 Beginsituatie

In het leerplan '[Zin in leren! Zin in leven!](#)' van het katholiek basisonderwijs wordt al een basis gelegd voor de kennis en vaardigheden die in het leerplan Mens & samenleving aan bod komen. De doelen die daarop betrekking hebben, vind je zowel in de persoons- als in de cultuurgebonden ontwikkelvelden. Wat de persoonsgebonden ontwikkelvelden betreft, legt het leerplan verbinding met de doelen in de ontwikkelvelden '[Socio-emotionele ontwikkeling](#)', '[Ontwikkeling van een innerlijk kompas](#)' en '[Ontwikkeling van initiatief en verantwoordelijkheid](#)': ontwikkelthema's '[onderzoekskompetentie](#)', '[gezonde en veilig levensstijl](#)', '[engagement voor duurzaam samenleven](#)'. In relatie tot de cultuurgebonden ontwikkelvelden bouwen we voort op de '[Ontwikkeling van oriëntatie op de wereld](#)' met aandacht voor het ontwikkelthema '[Oriëntatie op de samenleving](#)'.

2.2 Samenhang in de eerste graad

Dit leerplan heeft een sterke verbinding met de leerplannen Geschiedenis, Nederlands, Lichamelijke opvoeding en Godsdienst in de A-stroom. Je vindt ook linken met de leerplannen Frans en Engels en met het leerplan Natuur, ruimte en techniek terug.

Daarnaast heeft het leerplan Mens & samenleving eveneens een sterke relatie met het leerplan Maatschappelijke vorming in de B-stroom. Beide leerplannen verwerken eindtermen die gelden voor zowel A- als B-stroom. We streefden waar mogelijk naar gelijkgerichtheid tussen beide leerplannen. De verschillen tussen beide leerplannen zijn enerzijds te verklaren door de focus op een verschillende doelgroep van leerlingen. Anderzijds werden bijkomend doelen m.b.t. historische en culturele vorming in het leerplan Maatschappelijke vorming geïntegreerd.

2.3 Relatie tot de basisopties

Het leerplan Mens & samenleving is een leerplan van de algemene vorming. Een aantal doelen van het leerplan Mens en samenleving wordt verdiept en verbreed in de basisopties Maatschappij & welzijn en Economie & organisatie.

2.4 Plaats in de lessentabel

Het leerplan is gericht op 2 graaduren.

3 Pedagogisch-didactische duiding

3.1 Mens & samenleving en het vormingsconcept

Het leerplan Mens & samenleving is ingebed in het vormingsconcept van Katholiek Onderwijs Vlaanderen. We streven in dit leerplan naar een integratie van de vormingscomponenten sociale, maatschappelijke en economische vorming.

De wegwijzers uniciteit in verbondenheid, kwetsbaarheid en belofte, generositeit, gastvrijheid, rechtvaardigheid en duurzaamheid kleuren het leerplan.

Vanuit deze vormingscomponenten en wegwijzers zijn de krachtlijnen van het leerplan ontstaan.

3.2 Krachtlijnen

Persoonsvorming in verbondenheid met anderen en inzicht in identiteit

Vanuit een totaalvisie op mens-zijn benaderen en ondersteunen we leerlingen in hun zoektocht naar identiteit in relatie met en tot anderen en bij het vinden van hun plaats in de samenleving. We leren hen oog hebben voor de kwetsbaarheid en uniciteit van zichzelf en van anderen. Het werken met dit leerplan biedt kansen opdat leerlingen in het samen leren de kracht van verbondenheid ervaren. Omdat een holistisch mensbeeld aan de grondslag ligt van dit leerplan, nemen we expliciet de linken naar het leerplan godsdienst op.

Als persoon aan een diverse samenleving participeren en in interactie met anderen duurzame, sociale en relationele vaardigheden ontwikkelen

De school is voor leerlingen bij uitstek een oefenplaats voor het samenleven in een wereld die gekenmerkt wordt door diversiteit. Vanuit de wegwijzers uniciteit in verbondenheid, generositeit en gastvrijheid leren leerlingen respectvol samenwerken, samen leren en in dialoog gaan met anderen met aandacht voor de identiteit en het welbevinden van zichzelf en de ander.

Als persoon en als consument aan de samenleving participeren met aandacht voor economische en financiële geletterdheid

Vanuit de ogen van de 12-13-jarige leren leerlingen omgaan met de economische en financiële wereld om hen heen. Vanuit de wegwijzers duurzaamheid en kwetsbaarheid en belofte helpen we leerlingen een kritische en ethische houding ontwikkelen als jonge consument en helpen we hen weerbaar maken ten aanzien van de invloeden uit de wereld. Vanuit de wegwijzer rechtvaardigheid leren we hen oog hebben voor het verschil in kansen die mensen in de wereld hebben.

Inzicht in maatschappelijke thema's en ontwikkelingen in de samenleving vanuit sociaal-maatschappelijk en economisch perspectief

Vanuit het geloof in een duurzame en rechtvaardige wereld en vanuit de kracht van de hoop leren we leerlingen omgaan met maatschappelijke vragen en ontwikkelingen. We focussen daarbij op het omgaan met diversiteit en we benaderen duurzaamheid vanuit een sociaal-maatschappelijk en economisch perspectief.

3.3 Opbouw van het leerplan

Het leerplan is opgebouwd uit drie inhoudelijke rubrieken. De krachtlijnen en de eerste krachtlijn in het bijzonder (persoonsvorming) lopen als een rode draad doorheen de inhoudelijke rubrieken.

Ik als persoon

Doelen die leerlingen inzicht bieden in wie ze zijn als persoon:

- lichamelijk, mentaal, sociaal en spiritueel welbevinden;
- gevoelens, gedachten, gedrag en gevolgen voor zichzelf;
- gezonde levensstijl;
- de keuzes die jongeren maken op vlak van gezondheid, budget, mediagebruik, betaalmiddelen;
- een mening onderbouwen.

Ik en mijn relatie met anderen

Doelen die leerlingen inzicht geven in hun relaties met de ander(en) en hen vaardiger maken in het samenleven:

- identiteit – diversiteit;
- samen werken – sociale vaardigheden;
- beïnvloeding van de jongere als consument;
- het gezinsbudget.

Ik en mijn relatie tot de samenleving

Doelen en inhoud die leerlingen inzicht geven in de wijze waarop de samenleving functioneert en hen vaardiger maken in het participeren aan onze samenleving:

- de werking van ondernemingen/organisaties en hun maatschappelijke rol;
- rol van de overheid;
- belang van mensen- en kinderrechten;
- duurzaamheidskwesaties benaderen vanuit systeemdenken.

3.4 Verbreding

Het leerplan kan ertoe bijdragen de interesse en aanleg van leerlingen te stimuleren, te observeren en te onderzoeken, en zo het observatie- en oriëntatieproces in functie van een studiedomein te ondersteunen. Een leerling die geboeid is door Mens & samenleving is mogelijk een leerling die interesse en aanleg heeft

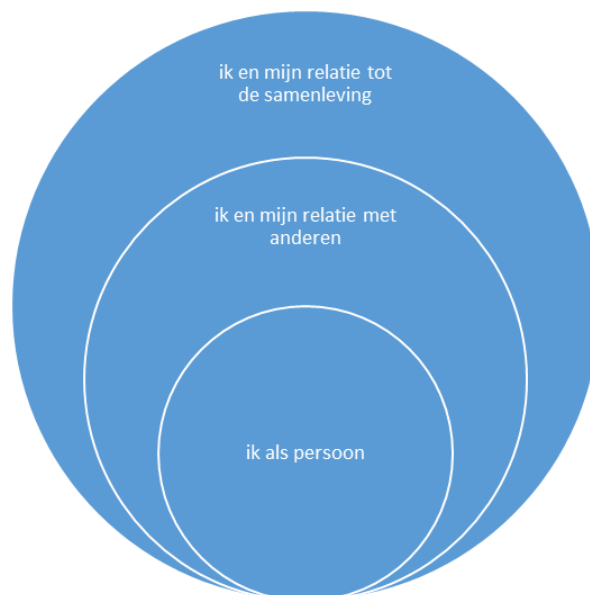

voor de studiedomeinen Maatschappij en welzijn of Economie en organisatie. Bepaalde doelen van het leerplan sluiten aan bij één van die domeinen.

Een vak van de algemene vorming heeft niet als bedoeling een leerling naar één of naar een beperkt aantal studiedomeinen te oriënteren. Het leerplan biedt dan ook kansen om de interesse van leerlingen te verbreden met het oog op de keuze voor elk studiedomein in de tweede graad. Een aantal leerplandoelen schept voor leraren mogelijkheden om de interesse van leerlingen vanuit dit domein overstijgend perspectief te observeren. Zo bieden leerplandoel 11 en de leerplandoelen uit de rubriek 'Ik en mijn relatie met de samenleving' kansen om de interesse van leerlingen voor alle studiedomeinen op het spoor te komen.

3.5 Algemene uitgangspunten

- We gaven reeds aan dat de krachtlijnen van het vak en de eerste krachtlijn in het bijzonder (persoonsvorming) als een rode draad doorheen de verschillende inhoudelijke rubrieken lopen. We gaan bij de opbouw van het leerplan uit van een sterke interactie tussen de krachtlijnen en de rubrieken onderling:

Een dergelijke rubricering nodigt uit tot een interdisciplinaire aanpak tussen doelen en leerinhouden die zich eerder richten op het financieel-economische en doelen en leerinhouden die eerder sociaal en/of sociaal-maatschappelijk van aard zijn. We kozen niet voor een opdeling economie en sociaal-maatschappelijke vorming. Een meer interdisciplinaire aanpak leidt tot een dieper en meer samenhangend inzicht in de leerinhouden.

Voorbeelden:

- Je kan budgettaire keuzes, aankoopgedrag en het inzicht in gecreëerde behoeften koppelen aan het werken rond factoren die het keuzeproces beïnvloeden en/of aan keuzes die je kan maken in functie van het opbouwen, onderhouden of versterken van een gezonde levensstijl.
- Het mechanisme van groepsdruk hoef je niet alleen vanuit een relatie met conflictsituaties te illustreren. Je kan ook focussen op de positieve gevolgen van groepsdruk zoals elkaar ondersteunen bij het samenwerken en samenleven of bij het maken van gezonde keuzes m.b.t. voeding of bewegen.
- Wanneer leerlingen de activiteiten van verschillende soorten ondernemingen en organisaties in de eigen leefomgeving verkennen en leren over de impact van de beslissingen die deze

ondernemingen nemen op de samenleving, kan je tegelijkertijd aandacht besteden aan organisaties en diensten waar zij als jongeren terecht kunnen voor hulp en informatie bij problemen.

Mens & samenleving biedt met andere woorden de ruimte en de opportuniteit om zelf keuzes te maken in het clusteren van doelen en zo tot dwarsverbanden te komen. Het is geenszins de bedoeling om de doelen in chronologische volgorde af te werken of het vak op te delen in een onderdeel economische vorming en een onderdeel sociaal-maatschappelijke vorming.

- Als het vak Mens & samenleving een oefenplaats wil zijn voor (inter)persoonlijke en maatschappelijke vorming vooronderstelt dat authentieke contexten:
 - De uitwerking van de doelen is best ingebed in het pedagogisch project van de school en sluit aan bij de keuzes vanuit het Gemeenschappelijk funderend leerplan.
 - Het is belangrijk om bij de keuzes van leerinhouden, situatieschetsen, voorbeelden uit de actualiteit ... enerzijds aandacht te hebben voor die thema's en situaties die aansluiten bij de leefwereld van de jongeren en hen beroeren. Anderzijds biedt dit leerplan ook kansen om vanuit datgene wat jongeren raakt, hun kijk op de wereld te verbreden.
 - Ook een authentieke relatie tussen leerlingen en leraar waarbij verbondenheid en dialoog fundamenteel zijn, is belangrijk. Zo kan leren samenwerken in groep (groepswork) verder inge oefend worden door middel van actief leren in functie van andere doelen en biedt dat (begeleide) oefenkansen voor het constructief omgaan met conflicten en voor een respectvolle omgang met elkaar in een diverse klas en in de samenleving.
 - Dit leerplan biedt veel mogelijkheden om bewust in te zetten op constructieve feedback en binnenklasdifferentiatie, dialoog en verbondenheid.
- Mens & samenleving biedt opportuniteiten om als verbindende schakel te fungeren tussen de andere vakken van de algemene vorming. Zo kunnen kapstokken, theoretische kaders en criteria die leerlingen aangereikt krijgen met betrekking tot samenwerken, gezondheid, duurzaamheid, systeemdenken getransfereerd worden naar andere vakken.

4 Leerplandoelen

4.1 Ik als persoon

LPD 1 De leerlingen beschrijven bij een feit hun gedachten, gevoelens, gedrag en de gevolgen voor zichzelf met behulp van richtvragen.

Samenhang algemene vorming: I-God-a LPD P 8, N 8, T 9, Sa 8, Sp 6, ILC 4, 12; I-Ned-a LPD 6

- ✓ Met leerlingen reflecteren over concrete feiten of gebeurtenissen (analyseren van hun gevoelens, gedachten, gedrag) helpt hen inzicht te krijgen in de eigen gevoelens en hun functie, in het onderscheid tussen verbaal en non-verbaal gedrag, in de eigen mentale en lichamelijke grenzen.
- ✓ Illustreer voor de leerlingen de samenhang tussen een feit, gedachten, gevoelens, gedrag en de gevolgen voor zichzelf. Het onderscheiden van feit en mening staat centraal in LPD 11.
- ✓ Vanuit situatieschetsen vanuit de actualiteit of eigen aan het samenleven of samenwerken op school kan je voor leerlingen met behulp van bv. een GGG-schema

(gevoelens, gedachten, gedrag) of SORC-schema (stimulus, organisme, reactie, context) de samenhang tussen een feit, gedachten, gevoelens, gedrag en de gevolgen voor henzelf illustreren.

LPD 2 De leerlingen illustreren elementen die het keuzeprocess beïnvloeden.

- ✓ Jongeren maken keuzes op basis van bepaalde gedachten, emoties (LPD 1), intuïties of andere elementen zoals groepsdruk (LPD 19) of beschikbare middelen (LPD 9). De focus ligt op de bewustwording van elementen die het maken van persoonlijke keuzes beïnvloeden (soorten keuzes) en de mogelijke gevolgen ervan. Dit helpt hen om onderbouwde keuzes te maken. Je kan werken met keuzes in gegeven situaties uit de eigen leefwereld van jongeren. Meerdere leerplandoelen bieden voldoende contexten om hier rond te werken, bv. aankoopgedrag (LPD 21, 22), keuzes in functie van het opbouwen, onderhouden of versterken van een gezonde levensstijl (LPD 5, 6), budgettaire keuzes (LPD 9) ... Er is ook een link met het Gemeenschappelijk funderend leerplan (keuzes maken in het kader van onderwijsloopbaan).

LPD 3 De leerlingen verklaren mentale en lichamelijke ontwikkelingen van jongens en meisjes binnen de puberteit met aandacht voor de mogelijke invloeden van ideaalbeelden op de perceptie van het eigen lichaamsbeeld.

- ✓ Bij het werken rond dit doel is het belangrijk om oog te hebben voor de kwetsbaarheid van elke leerling. In een veilig klasklimaat kan de uitwerking van dit doel inhouden aanreiken voor het werken rond LPD 4.
- ✓ Je ziet dit doel in samenhang met LPD 6, 13 en 16. Tijdens de puberteit worden jongeren zich meer bewust van hun lichamelijke, seksuele oriëntatie, gender... Deze aspecten van identiteit hebben een invloed op hun mentale en lichamelijke ontwikkeling.
- ✓ Bij het werken rond lichamelijke ontwikkelingen kan je focussen op de morfologische ontwikkelingen die de puberteit van jongens en meisjes kenmerken en de mogelijke invloeden op het lichaamsbeeld van jongeren.

LPD 4 De leerlingen verwoorden met behulp van richtvragen welke feiten hen zelfvertrouwen geven en welke feiten hen onzeker maken in het kader van hun welbevinden.

Samenhang algemene vorming: I-God-a LPD Sp 5, 6, ILC 7

- ✓ In functie van het ontwikkelen van een positief zelfbeeld en zelfvertrouwen (welbevinden) is het belangrijk dat leerlingen zich bewust worden van feiten of gebeurtenissen die hen zelfvertrouwen geven of onzeker maken. Maar ook dat ze voldoende kansen krijgen om te falen en te groeien. Daardoor krijgen leerlingen inzicht in concepten zoals zelfbeeld en zelfvertrouwen.
- ✓ Meerdere leerplandoelen bieden voldoende contexten (keuzegedrag (LPD 2, 9, 21), gezondheid (LPD 5, 6, 7), diversiteit (LPD 13), identiteit, puberteit, seksuele integriteit (LPD 3, 12, 16), het hanteren van (sociale) rollen (LPD 15), een mening onderbouwen (LPD 11) ... om met leerlingen vanuit een positieve en realistische

benadering te reflecteren en hen te stimuleren om ervaringen en feiten die hun welbevinden beïnvloeden bewust en expliciet onder woorden te brengen.

- ✓ Gericht werken met zelfevaluaties tijdens de lessen of bij projecten, bv. met behulp van richtvragen, biedt kansen tot reflectie en zelfkennis aangaande feiten en gebeurtenissen die zelfvertrouwen of onzekerheid geven.

LPD 5 De leerlingen verklaren het belang van een gezonde levensstijl.

Samenhang algemene vorming: I-God-a LPD Sp 5, 6

- ✓ Het is belangrijk om een gezonde levensstijl te benaderen vanuit een totaalvisie op gezondheid met aandacht voor het samenspel tussen lichamelijk, mentaal, sociaal en spiritueel welbevinden. Ook omgevingsfactoren beïnvloeden onze gezondheid.
- ✓ Baken het belang van een gezonde levensstijl af door het doel te benaderen vanuit het perspectief van de jongeren. Focus hierbij op de thema's voeding, beweging en hygiëne in functie van het illustreren van adviezen in LPD 6.

LPD 5.1 De leerlingen onderzoeken het belang van het onderhouden of versterken van een gezonde en veilige levensstijl voor zichzelf en voor de samenleving.

- ✓ Je kan leerlingen bronnen (artikels, reportages, cijfermateriaal ...) aanreiken waarin mogelijke gevolgen van een (on)gezonde levensstijl voor het individu en voor de samenleving worden beschreven: sedentair gedrag, verkeersongevallen, invloed van niet recycleerbare restmaterialen op de gezondheid, luchtvervuiling, (hand)hygiëne ... Ook omgevingsfactoren kan je aan bod laten komen.

LPD 6 De leerlingen illustreren adviezen voor hygiëne, seksuele gezondheid, voeding en beweging om een gezonde levensstijl op te bouwen, te onderhouden en te versterken.

- ★ Preventieve maatregelen voor hygiëne (lichaams-, hand- en mondhygiëne), seksuele gezondheid (m.i.v. vruchtbaarheid, anticonceptie, preventie van SOA's), voeding en beweging (m.i.v. zithouding).

Samenhang algemene vorming: I-God-a LPD T9, Sp5, I-LiOp-ab LPD 6, 7; I-NRT-a LPD 15; I-Tec-a LPD 8

- ✓ Je hebt aandacht voor actuele adviezen en richtlijnen (preventieve maatregelen). Werken rond preventie houdt in dat je aandacht hebt voor risicofactoren.
- ✓ Werken met de actuele voedings- en bewegingsdriehoek biedt vele kansen: aandacht voor zithouding, keuzegedrag inzake voeding, bewegingsrichtlijnen en mogelijke valkuilen (risicofactoren) daarbij. Je benadert het item "gezonde levensstijl" best vanuit een totaalvisie op gezondheid met aandacht voor het samenspel tussen lichamelijk, mentaal, sociaal en spiritueel welbevinden.
- ✓ Werken rond seksuele gezondheid kan in samenhang met LPD 16. Het is belangrijk dat leerlingen leren waar ze hulp en informatie kunnen vinden (LPD 8).
- ✓ Je kan werken rond thema's en adviezen die aansluiten bij de leefwereld van jongeren met aandacht voor de diversiteit op school en de beschikbare middelen of

mogelijkheden van de jongeren. Het is belangrijk om daarbij aandacht te hebben voor die aspecten die leerlingen effectief kansen bieden tot keuzegedrag.

- ✓ Vanuit aandacht voor het gezondheidsbeleid op niveau van de school is er een link met het Gemeenschappelijk funderend leerplan.

LPD 7 De leerlingen onderscheiden positieve en negatieve effecten van mogelijke verslavende middelen en handelingen op zichzelf en hun directe omgeving met aandacht voor

- **het ontstaan van verslavingen en factoren die verslaving bepalen;**
- **gradaties van verslaving.**
 - ✓ Je legt uit dat middelen of producten zoals suiker, rookwaren, drugs, alcohol, medicatie verslavend kunnen zijn. Daarnaast kunnen handelingen zoals het gebruik van sociale media, games, virtuele realiteit en gokken leiden tot verslavingen. De focus ligt niet op kennis over middelen en handelingen, wel op de mogelijke gevolgen van verslaving.
 - ✓ Je toont de risico's aan en verklaart de sociale, mentale en fysieke gevolgen van verslavingen. Leerlingen worden zich hierbij bewust van gradaties van verslaving. Het is belangrijk om met leerlingen te reflecteren over de risico's en gevolgen van hun eigen gedrag.
 - ✓ Je kan linken leggen met een gezonde levensstijl en preventie (LPD 5, 6). Je kan dit doel in samenhang zien met LPD 8 zodat leerlingen de mogelijkheden tot hulpverlening leren kennen en weten waar ze terecht kunnen.

LPD 8 De leerlingen geven aan bij welke personen en organisaties ze informatie en hulp kunnen vinden in geval van persoonlijke problemen of problemen met anderen.

- ✓ Wanneer leerlingen het moeilijk hebben, is het belangrijk dat ze in staat zijn om dat aan te geven en hulp te zoeken. Een belangrijke stap daarbij is dat leerlingen weten waar ze terecht kunnen voor informatie en hulp. Je kan denken aan personen, organisaties of websites waar leerlingen laagdrempelig informatie of hulp vinden zoals leerlingenbegeleiding, JAC, Awel, huisarts, Sensoa, OCMW, kinderrechtencommissariaat (LPD 25).

LPD 9 BG - De leerlingen maken in gesimuleerde situaties budgettaire keuzes voor zichzelf rekening houdend met beschikbare middelen.

- ✓ -Bij het uitwerken van gesimuleerde situaties hou je rekening met de diversiteit aan gezinssituaties en -budgetten en de impact ervan op het budget van de jongere. Het werken met gesimuleerde situaties laat toe om rekening te houden met de soms kwetsbare thuissituatie van leerlingen - heel wat jongeren leven in armoede. Ook leerlingen onder begeleiding een budget laten beheren in functie van bv. een school- of lesactiviteit is een mogelijkheid.
- ✓ In samenhang met LPD 2 leren leerlingen dat het belangrijk is om onderbouwde keuzes te maken. Je leert leerlingen bewust pro's en contra's afwegen en nadenken over de gevolgen van hun keuze.

- ✓ In functie van verantwoord budgetteren, consumeren en het voorkomen van armoede kan je leerlingen gesimuleerde situaties of casussen aanreiken waarbij:
 - ze ervaren dat het bewaren van het overzicht over de eigen inkomsten en uitgaven (al dan niet met behulp van een digitale tool) belangrijk is voor het maken van de budgettaire keuzes op korte en lange termijn alsook in functie van het voorkomen van schulden;
 - ze bewust worden van het belang van sparen.
- ✓ Bij de realisatie van dit leerplandoel kan je de leerlingen concrete tips geven voor het beheren en bewaren van hun persoonlijke administratie waaronder het bewaren van documenten zoals kastickets, facturen, garantiebewijzen (ticketgarantie).

LPD 10 De leerlingen beoordelen de veiligheid, risico's en kosten verbonden aan het gebruik van betaalmiddelen en verkoopkanalen met aandacht voor preventie van bedrog en fraude.

- ★ Stappen om bedrog en fraude te voorkomen, te herkennen en adequaat te handelen
 - ✓ Om de veiligheid, risico's en kosten te kunnen beoordelen, hebben leerlingen inzicht in de werking en het gebruik van betaalmiddelen nodig. Je kan je best beperken tot actuele verkoopkanalen en betaalmiddelen waar jongeren van de eerste graad toegang toe hebben.

BG - De leerling licht de veiligheid, risico's en kosten verbonden aan het gebruik van betaalmiddelen en verkoopkanalen toe.

- ★ Stappen om bedrog en fraude te voorkomen, te herkennen en adequaat te handelen
 - ✓ Het volstaat dat leerlingen inzicht hebben in de veiligheid, risico's en kosten (ze hoeven die niet te beoordelen). Verder is er geen onderscheid met het bovenliggende leerplandoel.

LPD 11 De leerlingen onderbouwen een eigen mening over sociaal-maatschappelijke en economische gebeurtenissen, thema's en trends met geldige argumenten die gebaseerd zijn op betrouwbare informatie:

- **het onderscheid tussen feit, mening en argument;**
- **het onderscheid tussen realiteit en fictie.**

Samenhang algemene vorming: I-Ned-a LPD 5; I- Ges-a LPD 18

- ✓ Inzicht krijgen in het onderscheid tussen feit en (eigen) mening en tussen realiteit en fictie is een basisprincipe bij het leren argumenteren.
- ✓ Verschillende contexten uit dit leerplan (betrouwbare informatie over gezondheid, budgetteren ...) bieden leerlingen kansen om een mening te onderbouwen. Daarnaast kan je kiezen voor vertrouwde gebeurtenissen (feiten), thema's en trends die leerlingen kennen via de (sociale) media en die hen beroeren. Voor leerlingen die moeilijkheden ervaren bij het formuleren van een eigen mening zijn tussenstappen mogelijk: je laat leerlingen verschillende meningen bij een feit vergelijken.

Vervolgens kiezen ze een mening die het best past bij hun eigen gevoel, gedachte, waarde, overtuiging ...

- ✓ Je kan op dit doel inzetten samen met LPD 17. Werken rond dit doel vooronderstelt aandacht voor dialoog, interactie (LPD 17) en reflectie (LPD 4).

LPD 11.1 De leerlingen vormen een eigen mening over maatschappelijke gebeurtenissen, thema's en trends.

- ✓ Het vormen van een mening over maatschappelijke feiten en thema's ... is geen gemakkelijke opdracht. Het maakt deel uit van de persoonsvorming van jongeren en helpt hen hun plaats te vinden in de wereld. In die zin zou dit doel als een rode draad doorheen het werken met het leerplan kunnen fungeren.
- ✓ Je kan kiezen voor gebeurtenissen (feiten), thema's en trends die leerlingen kennen via de (sociale) media en die hen beroeren maar ook onderzoek vragen in functie van het formuleren van geldige argumenten die gebaseerd zijn op betrouwbare informatie.

4.2 Ik en mijn relatie met de ander(en)

LPD 12 De leerlingen illustreren dat identiteit

- **een wisselwerking is tussen verschillende aspecten;**
- **zich ontwikkelt door en in relatie met anderen en;**
- **zich ontwikkelt doorheen tijd en ruimte met aandacht voor de fase van de puberteit.**

Samenhang algemene vorming: I-God-a LPD Sa 1, 2, T 2, 9, ILC 1, 8, 10

- ✓ **Tijd en ruimte:** de ontwikkeling van identiteit is dynamisch. Identiteit ontwikkelt zich doorheen de tijd en wordt beïnvloed door de eigen omgeving, achtergrond en persoonlijke beleving van ruimte en tijd. Denk hierbij bv. aan hoe reizen en contacten met andere culturen of doelgroepen (ouderen, mensen met een beperking) onze identiteitsontwikkeling verrijken. Vanuit de samenhang met LPD 3 werk je met leerlingen expliciet rond de aspecten van identiteit die een invloed hebben op de mentale en fysieke ontwikkeling van jongeren in de puberteit zoals gender en seksuele oriëntatie.
- ✓ Je kan leerlingen bv. met behulp van identiteitscirkels aspecten van de eigen identiteit(en) in kaart laten brengen en die laten delen met anderen: wie ben ik? Wie wil ik zijn? Waar voel ik me goed bij? Waar geloof ik in? Tot welke groepen behoor ik en tot welke niet? Welke keuzes maak ik? Wat leer ik van anderen? Hoe zien anderen mij? De opvattingen daarover hebben een invloed op relaties en omgang met anderen (LPD 16, 17). Denk daarbij aan solidariteit, conflict, pesten, seksualiteit, discriminatie en geweld.
- ✓ Reflecteren over de eigen identiteit helpt de diversiteit in de samenleving te onderscheiden en waarderen (empathie) en stimuleert tot samenwerken en samenleven. Het is belangrijk om zowel oog te hebben voor de gelijkenissen als voor de verschillen tussen mensen.

- ✓ Identiteit wordt ook gekleurd door levensbeschouwing o.a. door het dragen van symbolen, ethische keuzes, aandacht voor kwetsbare mensen (bv. door armoede, ziekte, ouderdom ...).

LPD 12.1 De leerlingen analyseren welke aspecten van identiteit het dagelijks leven van jongeren beïnvloeden.

- ✓ Je kan leerlingen actuele bronnen (artikels, reportages, beeldfragmenten ...) aanreiken. Je kan dit doel ook verdiepen door leerlingen te leren observeren met behulp van eenvoudige observatieschema's. Het leren onderscheiden van feiten en interpretaties kan je in relatie brengen met het onderscheid tussen feit en mening (LPD 11).

LPD 13 De leerlingen illustreren hoe **diversiteit** in de eigen klas- en leefomgeving kansen geeft en uitdagingen biedt voor het samenleven.

Samenhang algemene vorming: I-God-a LPD Sa 1, 9, ILC 3, 11, 16, 17, 23

- ✓ Je kan met leerlingen reflecteren op dagelijkse gebeurtenissen in het klas- en schoolleven, bv. bij actieve werkvormen, bij conflicten, tijdens samenwerken, wanneer leerlingen elkaar helpen.

LPD 13.1 De leerlingen analyseren hoe diversiteit in de eigen klas- en leefomgeving kansen geeft en uitdagingen biedt voor het samenleven.

- ✓ Je kan leerlingen actuele bronnen (artikels, reportages, beeldfragmenten ...) aanreiken. Je kan dit doel ook verdiepen door leerlingen te leren observeren met behulp van eenvoudige observatieschema's. Het leren onderscheiden van feiten en interpretaties kan je in relatie brengen met het onderscheid tussen feit en mening (LPD 11).

LPD 14 De leerlingen onderscheiden in situaties verschillende **sociale rollen en interacties**.

- ✓ Leerlingen leerden in het basisonderwijs verschillende sociale rollen hanteren. Het werken met een kader om gedrag en sociale interacties te duiden zoals de Axenroos, Roos van Leary, Relatiewijzer... is een hulpmiddel om sociale rollen en interacties (gedrag in situaties) te duiden of te visualiseren:
 - verschillende sociale rollen en interacties;
 - constructief en destructief gedrag;
 - verbaal en non-verbaal gedrag;
 - ...
- ✓ Je kan werken met beeldfragmenten, rollenspelen, situatieschetsen of andere werkvormen.
- ✓ De leerlingen kunnen het hanteren van sociale rollen verder inoefenen in functie van het leren samenwerken (LPD 15) en constructief omgaan met elkaar (LPD 17).

LPD 14.1

De leerlingen analyseren in situaties

- het dynamisch karakter van sociale rollen;
 - **het verloop van interacties;**
 - **constructief en destructief gedrag;**
 - **de relaties tussen verbaal en non-verbaal gedrag;**
 - **verschillende perspectieven.**
- ✓ Je kan samen met leerlingen (begeleid) reflecteren op situaties die deel uitmaken van het klas- en schoolgebeuren zoals groepswork, een project, een conflict in de klasgroep. Je kan dit doel ook verdiepen door leerlingen te leren observeren met behulp van eenvoudige observatieschema's. Het leren onderscheiden van feiten en interpretaties kan je in relatie brengen met het onderscheid tussen feit en mening (LPD 11). Inzicht in de wijze waarop opvattingen, waarden, oordelen de kijk op een sociale situatie of gebeurtenis beïnvloeden (perspectieven) of het inzicht in oorzaak-gevolg relaties kan je in relatie brengen met het systeemdenken (LPD 29).

LPD 15 De leerlingen dragen bij aan welomschreven groepsopdracht bij aan het tot stand komen van een gezamenlijk resultaat met aandacht voor

- (sociale) rollen en interacties;
- **vormen van tijdsplanning en taakverdeling.**

Samenhang algemene vorming: I-Arvo-ab LPD 13; I-Bee-ab LPD 13; I-LiOp-ab LPD 12, 13; I-Muz-ab LPD 15

- ✓ Je kan dit doel in samenhang zien met LPD 16: toepassen van sociale vaardigheden in interacties.
- ✓ Naast de sociale rollen komen hier ook taakgerichte rollen aan bod die typisch zijn voor het samenwerken zoals tijdbewaker, aanmoediger, verslaggever.
- ✓ Wanneer je werkt rond tijdsplanning kan je in functie van en afhankelijk van de groepsactiviteit inzetten op agendagebruik, werken met logboek, leerpaden ...
- ✓ Het is belangrijk om leerlingen tijdens de les expliciet en bewust te leren samenwerken bij groepsopdrachten. Zo leren ze basisregels en sociale vaardigheden (LPD 17) toepassen en ontwikkelen ze een gemeenschappelijke taal. Herhaling (met behulp van keuze voor didactiek) is belangrijk om het geleerde te verankeren (spiraalsgewijs leren).
- ✓ Ook in andere lessen en vakken werken leerlingen samen. Het is dus belangrijk om op schoolniveau/teamniveau af te spreken op welke basisregels, vaardigheden (LPD 17), methoden je inzet: welke taal gebruiken we om rollen in het samenwerken aan te duiden? Welke basisregels spreken we af? Hoe gaan we om met groepswork of het samenwerken bij groepsactiviteiten in de eerste graad, leren we leerlingen omgaan met feedback? Hoe leren we hen samen komen tot een besluit?

LPD 16 De leerlingen beschrijven hoe ze als jongere kunnen omgaan met relationele en seksuele integriteit.

- ★ relationeel en seksueel gedrag, met aandacht voor toestemming, vrijwilligheid, gelijkwaardigheid, passend in de context en zelfrespect;

Relationele en seksuele ontwikkeling en beleving.

- ✓ Je kan dit doel in samenhang zien met LPD 1, 3, 4, 8, 12 en 17. In de eerste graad ligt de focus op relationele en seksuele beleving en gedrag passend bij de leeftijdsfase van de jongere in de eerste graad. Het vlaggensysteem kan je bij het bespreken van situaties helpen om na te gaan of het betreffende relationeel en seksueel gedrag past bij de leeftijd van de jongere, binnen de context van de situatie en rekening houdt met criteria zoals toestemming, vrijwilligheid en gelijkwaardigheid.

LPD 17 De leerlingen hanteren sociale vaardigheden om in informele en formele relaties respectvol en constructief met anderen om te gaan in een diverse samenleving.

Samenhang algemene vorming: I-Eng-a LPD 7, 14, 15; I-Fra-a LPD 7, 14, 15; I-God-a LPD Sa 3, ILC 16, 24; I-LiOp-ab LPD 12, 13; I-Ned-a LPD 16, 17

- ✓ Met anderen kan je zowel aan individuele anderen als aan groepen denken.
- ✓ Sociale vaardigheden :
 - afstemmen op de ander (formele en informele relaties) en de situatie;
 - aanvaardbaar verbaal en non-verbaal gedrag stellen;
 - grenzen stellen en bewaken;
 - leefregels en afspraken naleven;
 - zich inleven in de situatie en de ander (empathie);
 - in dialoog gaan met anderen;
 - doelgericht communiceren.
- ✓ Je beperkt je m.b.t. doelgericht communiceren best tot de strategieën die in Nederlands aan bod komen.

LPD 18 De leerlingen benoemen situaties van onverdraagzaamheid en discriminatie in de samenleving.

Samenhang algemene vorming: I-God-a LPD Sa 3, ILC 19

- ✓ De actualiteit biedt veel kansen. Je laat leerlingen situaties van onverdraagzaamheid en discriminatie herkennen en benoemen. Je kan ook werken rond voorbeelden of acties waarin mensen opkomen voor verdraagzaamheid. Het herkennen van zowel positieve als negatieve voorbeelden vormt een opstap naar het ontcrachten van uitsluitingsmechanismen. Je kan bij het bespreken van situaties verwijzen naar aspecten van identiteit (LPD 12), diversiteit (LPD 13) en conflictsituaties (LPD 20) ...

LPD 19 De leerlingen lichten de mechanismen van vooroordelen, stereotypering, machtsmisbruik en groepsdruk toe.

Samenhang algemene vorming: I-God-a ILC 18

- ✓ Je kan werken met concrete situaties uit de leefwereld van jongeren. Je leert hen begrijpen hoe deze mechanismen het leven van mensen beïnvloeden. Groepsdruk of stereotypering werken zeer sturend, bv. bij het maken van keuzes en het stellen van gedrag. Soms gaan die in tegen de levensstijl die ze trachten uit te bouwen. Zo kan je het bv. belangrijk vinden dat mensen fair en respectvol behandeld worden en toch durf je niks te zeggen als een klasgenoot online of “live” wordt gepest omdat hij niet meegaat in de rage van online gamen. Het feit dat niemand optreedt tegen de pester heeft te maken met groepsdruk. Inzicht in de mechanismen verhoogt de eigen weerbaarheid.
- ✓ Deze mechanismen zijn toepasbaar binnen de contexten van gezondheid (LPD 5, 6), diversiteit (LPD 13), discriminatie (LPD 18), conflictsituaties (LPD 20), consumenten (LPD 9, 21) ...

LPD 19.1 De leerlingen analyseren hoe vooroordelen en stereotypering de beeldvorming van mensen beïnvloeden.

- ✓ Je kan werken met voorbeelden uit het verleden (bv. in het kader van herinneringseducatie) of heden (minderheden, relatie man-vrouw (gender), rollenpatronen (studiekeuze) ...). Door de keuze van aangereikte bronnen kan je ook verbanden leggen met onverdraagzaamheid, discriminatie (LPD 18) of conflictsituaties (LPD 20).

LPD 20 De leerlingen demonstreren in gesimuleerde situaties vaardigheden om tot constructieve oplossingen voor conflictsituaties te komen.

- ✓ Bij het realiseren van dit doel vertrek je vanuit reële schoolse situaties en de leefwereld van jongeren.
- ✓ Leerlingen leren oog hebben voor de mentale en fysieke grenzen van zichzelf en van anderen. Je kan leerlingen leren dat conflicten bij het samenleven horen en dat je verschillende vaardigheden kan toepassen om constructief met conflicten om te gaan zoals het verwoorden van een gevoel (ik-boodschap), luisteren ... Soms zijn conflicten moeilijk op te lossen en kan het ook constructief zijn om de relatie een andere wending te geven zoals kiezen om klasgenoten te zijn in plaats van vrienden.
- ✓ Je kan in functie van het constructief leren omgaan met conflictsituaties leerlingen pest- en uitsluitingsgedrag leren herkennen. Ze leren beseffen dat er verschillende mogelijkheden (mogen) zijn om te reageren bij pest- en uitsluitingsgedrag. Bv. niet reageren en vermijden houden schadelijk gedrag in stand; respectvol reageren kan op verschillende manieren van veilig melden tot weerbaar reageren, belang van peer-support ... Daarbij kan je aandacht besteden aan het verschil tussen pesten en een conflict. Je houdt best rekening met het pestbeleid van de school: werken met [proactieve cirkels](#), No-Blame, herstelgericht werken ... Door regelmatig te werken met dergelijke methodieken werk je aan verbondenheid en een positieve klassfeer.
- ✓ Je kan werken met rollenspelen vanuit casussen, met [proactieve cirkels](#) ...

LPD 21 De leerlingen verklaren hoe prijs, verkooppraktijken, reclame, peers, (sociale) media, milieu en sociale achtergrond behoeften creëren.

Samenhang algemene vorming: I-ArVo-ab LPD 8; I-Bee-ab LPD 7

- ✓ Bij sociale achtergrond kan je denken aan opvoeding, financiële mogelijkheden, status ...
- ✓ Door middel van concrete situatieschetsen of voorbeelden ((reclame)filmpjes, vlogs, groepsdruk ...) kan je leerlingen leren inzien dat behoeften en het eigen keuzegedrag o.a. worden beïnvloed of gecreëerd door anderen. Het verwerven van voldoende zelfkennis, zelfbewustzijn en weerbaarheid ondersteunt het komen tot meer evenwichtige en verantwoorde keuzes. Een diepgaande analyse van de werking van verschillende kanalen, methodieken, strategieën kan gebeuren in de basisopties.

LPD 22 De leerlingen beargumenteren hun keuzegedrag bij aankopen rekening houdend met

- **de prijs met inbegrip van bijkomende kosten;**
 - **aspecten van verantwoord consumeren.**
- ✓ Je ziet dit doel in samenhang met LPD 2.
 - ✓ Aan de hand van concrete situatieschetsen reflecteer je samen met de leerlingen of ze in hun aankoopgedrag ook rekening houden met aspecten van verantwoord consumeren. Als je spreekt over verantwoord consumeren is het belangrijk om leerlingen te stimuleren om na te denken over de mate waarin hun keuzes duurzaam zijn. Je neemt steeds sociale, economische en milieuaspecten mee:
 - bij je aankopen of gebruik van producten en diensten rekening houden met het milieu en grondstoffen die niet onuitputtelijk zijn ... (Planeet);
 - bij je aankopen rekening houden met de mensen die in goede omstandigheden werken en een loon krijgen waarvan ze goed kunnen leven (ethisch consumeren) of die de gezondheid bevorderen ... (Mensen, Partnerschap);
 - economisch verantwoord consumeren betekent dat je verspilling vermijdt en rekening houdt met je budget, prijs-kwaliteit-verhouding ... (Profit – in de Duurzame ontwikkelingsdoelstellingen Prosperity of Welvaart genoemd).

BG - De leerling verklaart zijn keuzegedrag bij aankopen rekening houdend met zijn reële en gecreëerde behoeften .

- ✓ Het volstaat dat leerlingen hun keuzegedrag kunnen verklaren (ze hoeven het niet te 'beargumenteren').
- ✓ Door middel van concrete situatieschetsen of voorbeelden ((reclame)filmpjes, vlogs, groepsdruk ...) kan je leerlingen leren inzien dat behoeften en het eigen keuzegedrag o.a. worden beïnvloed of gecreëerd door anderen. Het verwerven van voldoende zelfkennis, zelfbewustzijn en weerbaarheid ondersteunt het komen tot meer evenwichtige en verantwoorde keuzes.

LPD 23 De leerlingen lichten de mogelijke risico's van lenen en schuld en de voordelen van sparen toe met aandacht voor het begrip rente.

- ✓ Consumeren en betalen hebben financiële gevolgen op korte en lange termijn (LPD 24). In functie van het maken van budgettaire keuzes krijgen leerlingen inzicht in mogelijke risico's van lenen en schuld.
- ✓ Je kan werken met concrete situatieschetsen vanuit de leefwereld van de jongere zoals lenen bij medeleerlingen, koppelverkoop zoals gsm gekoppeld aan een abonnement ...
- ✓ Rente is de prijs die betaald wordt om geld te lenen maar is ook de vergoeding voor het sparen van geld en wordt uitgedrukt als een jaarlijks percentage.
- ✓ Er zijn vele argumenten om te sparen: in functie van een toekomstige aankoop, als buffer voor onverwachte uitgaven ... Het bedrag hangt af van de inkomsten en uitgaven van een budget, ook hier kan je de link leggen met LPD 24. Een spaarsimulator voor een spaarrekening is een handig hulpmiddel om inzicht in de basisprincipes van sparen en rendement te verwerven. Aspecten van beleggen (en beleggingsvormen) komen beter niet aan bod in de eerste graad.

BG - De leerling licht de mogelijke risico's van lenen en schuld en de voordelen van sparen toe.

- ✓ Rente hoeft in de basisgeletterdheid niet aan bod te komen. Verder is er geen onderscheid met het bovenliggende leerplandoel.

LPD 24 De leerlingen ontleden een gesimuleerd gezinsbudget vanuit een inzicht in het onderscheid tussen inkomsten en uitgaven op korte en lange termijn.

- ✓ Jongeren moeten leren om zelf een beperkt budget te beheren binnen een gezinscontext. Hen vertrouwd maken met inkomsten en uitgaven op korte en lange termijn met aandacht voor sparen is nodig om doordachte budgettaire keuzes te kunnen maken.
- ✓ Je houdt bij het uitwerken van gesimuleerde situaties rekening met de diversiteit in de samenleving en de kwetsbaarheid van de jongeren in de klas door bv. leerlingen inzicht te geven op inkomens van veel voorkomende beroepen, gezinsbudget van een alleenstaande ouder met schoolgaande kinderen, het onderscheid tussen bruto- en nettoloon ...
- ✓ Aan de hand van deze situatieschetsen kan je illustreren hoe de samenleving via een herverdelingsmechanisme zorgt voor een aanvullend of vervangingsinkomen (LPD 29).

BG - De leerling geeft voorbeelden van inkomsten en uitgaven op korte en lange termijn binnen de context van een (gesimuleerd) eigen en gezinsbudget.

- ✓ Het volstaat dat leerlingen inzicht hebben in het onderscheid tussen inkomsten en uitgaven; het ontleden van een (gesimuleerd) gezinsbudget hoeft niet aan bod te komen.

4.3 Ik en mijn relatie met de samenleving

LPD 25 De leerlingen lichten het belang van mensenrechten en kinderrechten toe.

Samenhang algemene vorming: I-Ges-a LPD 28

- ✓ Voor de mensenrechten wordt uitgegaan van het referentiekader Universele Verklaring van de Rechten van de Mens, bij kinderrechten van het Kinderrechtenverdrag ... In de eerste graad beoog je een basisinzicht in mensen- en kinderrechten en hun belang.
- ✓ Mensen- en kinderrechten kan je in verband brengen met het voorkomen van discriminatie (sociale rechtvaardigheid) (LPD 18), met de thema's van de [Duurzame ontwikkelingsdoelstellingen](#), met budgettaire keuzes (LPD 9), het zoeken van hulp en informatie bij moeilijkheden (LPD 8) ...

LPD 25.1 De leerlingen beargumenteren de rol van mensenrechtenorganisaties en het kinderrechtencommissariaat.

LPD 26 De leerlingen lichten de activiteiten toe van verschillende soorten ondernemingen en organisaties met aandacht voor

- het onderscheid tussen [goederen en diensten](#);
- het onderscheid tussen handelsondernemingen, productieondernemingen en dienstverlenende ondernemingen;
- [profit](#) en [non-profit](#) ondernemingen/organisaties.
 - ✓ Activiteiten zoals productie, aankoop, verkoop, administratie en logistiek en bijhorende functies.
 - ✓ In de eerste graad krijgen leerlingen een eerste kennismaking met de activiteiten en functies van ~~in~~ bedrijven en organisaties. Het is een eerste stap in functie van het kunnen begrijpen en analyseren van de dynamiek en de drijfveren van bedrijven en organisaties in relatie tot eigen keuzes en de (toekomstige) positie als werknemer en/of ondernemer.
 - ✓ Je kan vertrekken vanuit concrete situaties: welke bezittingen heb ik vandaag bij of draag ik (kleding ...)? Waaruit bestaat mijn lunch en wie zorgt hiervoor? Welke ondernemingen, organisaties en diensten vind ik in de omgeving van de school?

LPD 27 De leerlingen lichten de impact van beslissingen van ondernemingen en organisaties op de omgeving toe met aandacht voor

- gevolgen van keuzes omtrent winst, concurrentiepositie en maatschappelijk verantwoord ondernemen;
- belang van de [sociale sector](#).
 - ✓ Ondernemingsbeslissingen worden beïnvloed door diverse factoren zoals winstdoelstelling en de concurrentiepositie. Maar ondernemingsbeslissingen hebben

ook impact op de omgeving. De leerlingen moeten zich bewust zijn van de invloed die ondernemingen en organisaties door bv. tewerkstelling van kansengroepen, eerlijke handel of maatschappelijk verantwoord ondernemen kunnen uitoefenen.

- ✓ Maatschappelijk verantwoord ondernemen streeft systematisch naar economische (Profit), sociale (People) en milieu (Planet) verbetering. In de [Duurzame ontwikkelingsdoelstellingen](#) spreekt men van Prosperity of Welvaart in plaats van Profit. De SDG's worden aangevuld met de thema's Vrede en Partnerschap.

LPD 28 De leerlingen lichten toe hoe de overheid impact heeft op de samenleving door

- **inkomsten: belastingen en sociale zekerheidsbijdragen;**
 - **uitgaven;**
 - **het herverdelingsmechanisme.**
- ✓ Via voorbeelden uit de actualiteit kan je illustreren dat de overheid zorg draagt voor de samenleving via uitgaven zoals onderwijs, gezondheidszorg, infrastructuur ... Daarnaast is het solidariteitsprincipe in onze samenleving belangrijk. Via het herverdelingsmechanisme zorgt de overheid voor een aanvullend en/of vervangend inkomen (pensioenen, kinderbijslag, tegemoetkomingen voor iedereen of voor doelgroepen ...). In hun directe omgeving vangen leerlingen via ouders of media allerhande signalen op over de rol van de overheid. Het is dus aangewezen om leerlingen de nodige kennis en inzichten bij te brengen om die informatie in een correct en volledig kader te kunnen plaatsen. Het is dus niet de bedoeling om het achterliggende systeem van bv. de sociale zekerheid uit te leggen.

LPD 29 De leerlingen lichten de complexiteit en verwevenheid van duurzaamheidskwesaties op vlak van consumptie toe:

- **oorzaak – gevolgrelatie(s);**
- **onderscheid geheel – onderdeel binnen [systemen](#);**
- **de interactie tussen [maatschappelijke domeinen](#).**

Samenhang algemene vorming: I-Aar-a LPD 20; I-Ges-a LPD 8; I-God-a N 6, 8, 9.

- ✓ Dit doel wil de basis leggen voor competenties die centraal staan in het [systeemenken](#) en in duurzame ontwikkeling. Je leert leerlingen de complexiteit en verwevenheid van duurzaamheidskwesaties benaderen vanuit verschillende perspectieven:
 - eigen aan de [Duurzame ontwikkelingsdoelstellingen](#) (People, Planet, Prosperity, Peace, Partnership – Sustainable Development Goals);
 - eigen aan een [maatschappelijk domein](#);
 - persoonlijk perspectief versus maatschappelijk perspectief.
- ✓ Je stimuleert leerlingen om na te denken over de interactie tussen verschillende [maatschappelijke domeinen](#): sociaal, economisch, cultureel en politiek domein.
- ✓ De toepassing op duurzaamheidskwesaties vertrekt zoveel als mogelijk van de lokale context: bv. eigen aankopen van voeding, kledij, keuzes m.b.t. mobiliteit ...

- ✓ Je kan aandacht besteden aan verantwoord consumeren. Je stimuleert leerlingen om kritisch na te denken over de mate waarin hun keuze duurzaam is (LPD 1, 12).

LPD 29.1 **Leerlingen analyseren actuele maatschappelijke kwesties vanuit de principes van het systemdenken.**

- ✓ Voorbeelden van actuele maatschappelijke kwesties die aansluiten bij de leefwereld van de jongere: thema's m.b.t.
 - mobiliteit in relatie tot beweging, gezondheid;
 - de levensstijl van de jongere in relatie tot identiteit, diversiteit, cultuur, consumptie, reizen, levensbeschouwing, engagement;
 - uitsluiting, onverdraagzaamheid, discriminatie, groepsdruk, machtsmisbruik;
 - de impact van een lokaal bedrijf op de leefomgeving;
 - de verhouding Noord-zuid, globaal-lokaal.

LPD 30 De leerlingen verklaren de impact van globale uitdagingen van duurzame ontwikkeling op lokaal niveau.

- ✓ Je kan het systemdenken aanwenden en de Duurzame ontwikkelingsdoelstellingen (SDG's) als internationaal erkend referentiekader hanteren.
- ✓ Voorbeelden uit de actualiteit: uitdagingen m.b.t. mobiliteit- en/of milieu, voedselverlies en -verspilling ... (LPD 1, 11). Het kan ook zinvol zijn om vanuit een voorbeeld op het lokale niveau toe te werken naar een globale uitdaging.

LPD 30.1 **De leerlingen onderzoeken hoe we in het dagelijks leven kunnen anticiperen op globale uitdagingen van duurzame ontwikkeling.**

5 Lexicon

Het lexicon bevat een verduidelijking bij de in het leerplan gebruikte begrippen. De verduidelijking gebeurt enkel ten behoeve van de leraar.

Diversiteit

Aandacht voor verschillende aspecten van diversiteit (identiteiten) zoals lichamelijke, mentale, sociale en culturele aspecten met aandacht voor gender, seksuele voorkeur, levensbeschouwing, sociale achtergrond, etnische achtergrond, thuistaal, lichamelijke en mentale mogelijkheden en beperkingen (inclusie) ...

Duurzame ontwikkelingsdoelstellingen

Duurzame ontwikkelingsdoelstellingen of Sustainable Development Goals (SDG's): de Verenigde Naties keurde in 2015 17 doelstellingen en subdoelstellingen goed die mensen en landen moeten aanzetten tot actie in domeinen die van cruciaal belang zijn voor de mensheid en de planeet. Deze doelstellingen zijn geïntegreerd en ondeelbaar en zorgen voor evenwicht tussen de drie dimensies van duurzame ontwikkeling: de economische, sociale en milieudimensie. De doelstellingen kunnen worden onderverdeeld in 5 thema's: Mensen (People), Planeet (Planet), Welvaart (Prosperity), Vrede (Peace) en Partnerschap (Partnership).

Dynamisch karakter van sociale rollen

Het inzetten van sociale rollen is afhankelijk van de situatie. Sommige sociale rollen sluiten meer aan bij je persoonlijkheid dan andere. Door het oefenen van sociale vaardigheden, kan je leren om méér sociale rollen in meerdere situaties flexibel in te zetten.

Feit

Met een feit bedoelen we zowel een bepaalde handeling, actie, gedrag als een gebeurtenis of omstandigheid waarvan de werkelijkheid vast staat (Van Dale).

Gezondheid

WHO definieert gezondheid als een toestand van volledig lichamelijk, mentaal en sociaal welzijn.

Goederen en diensten

Onder dienst verstaat men in de economie niet-fysieke goederen. Diensten kunnen uiteenlopend van aard zijn zoals de behandeling van een patiënt, het geven van juridisch advies, het repareren van een auto, het opleiden van een leerling ...

Identiteit

Identiteit is meervoudig (gelaagd), dynamisch en wordt gevormd door een wisselwerking van verschillende aspecten van identiteiten zoals lichamelijke, mentale, sociale, culturele en economische aspecten met aandacht voor gender, seksuele voorkeur, levensbeschouwing, sociale achtergrond, etnische achtergrond, thuistaal, lichamelijke en mentale mogelijkheden en beperkingen (inclusie).

Maatschappelijke domeinen

Domeinen die in de samenleving voorkomen waaronder het sociaal-economische, het demografische, het politieke, het juridische, het militaire, het sociaal-culturele, het levensbeschouwelijke, het ecologische, het wiskundige, het wetenschappelijke en het (digitaal-) technologische.

Non-profit

Non-profit onderneming/organisatie: een organisatie/onderneming waarin winst maken niet de belangrijkste doelstelling is, maar wel het sociaal en/of maatschappelijke aspect.

Proactieve cirkels

Pro-actieve cirkels: vorm van klasgesprek, cirkelgesprek waarbij iedereen leert om aandachtig en respectvol te luisteren naar elkaar. Leerlingen spreken in een positieve taal. Doordat iedereen aan bod komt, krijgt elke leerling de kans om over een bepaald onderwerp iets te zeggen. Door regelmatig te werken met deze methodiek werk je aan verbondenheid en een positieve klassfeer.

Profit

Profit onderneming/organisatie: een organisatie/onderneming waarbij winst maken één van de belangrijkste doelstellingen is.

Sociale rollen en interacties

Sociale rollen en interacties zoals leiding geven, leiding aanvaarden, hulp bieden, hulp vragen en aanvaarden, zich present stellen, zich openstellen voor een ander, opkomen voor zichzelf, zich kritisch opstellen ten opzichte van zichzelf en de ander, zich discreet opstellen, tot zichzelf komen ...

Sociale sector

In Vlaanderen omvat dit de ziekenhuizen, centra voor geestelijke gezondheidszorg, revalidatiecentra, woon- en zorgcentra, kinderdagverblijven, diensten voor gezinszorg, zorg voor mensen met een beperking, integrale jeugdhulp, maatwerkbedrijven, culturele centra, bibliotheken, sportverenigingen en andere socioculturele organisaties.

Systeem

Een systeem bestaat uit een groep componenten of onderdelen die samen een geheel vormen én die door de relaties tussen de onderdelen enige mate van samenhang, ordening en complexiteit vertoont. Binnen een systeem kunnen er deelsystemen/verschillende organisatieniveaus voorkomen. Voorbeelden van systemen: een stad, een ecosysteem, een gezin ...

Systeendenken

Zicht krijgen op de relaties tussen oorzaken en gevolgen houdt in dat je meer focust op verbanden tussen feiten dan op afzonderlijke feiten. Ook eigenschappen van oorzaak-gevolgrelaties kunnen hierbij onder de loep genomen worden (nooit rechtlijnig, vaak onbedoeld, niet altijd meteen zichtbaar ...). Naast de relaties tussen oorzaken en gevolgen focussen we ook op andere deelvaardigheden van het systeendenken, met name zicht krijgen op onderdelen en geheel en zicht krijgen op verschillende perspectieven.

Verkoopkanalen

Verkoopkanalen zoals websites, winkelverkoop, onderlinge verkoop of ruil.

Verkooppraktijken

Praktijken gebruikt door ondernemingen om consumenten te lokken of te overhalen een product of dienst aan te schaffen, zoals kortingen, gezamenlijk aanbod, staaltjes ...

6 Basisuitrusting

Basisuitrusting verwijst naar de infrastructuur en het (didactisch) materiaal die beschikbaar moeten zijn voor de realisatie van de leerplandoelen.

6.1 Infrastructuur

Een lokaal

- met een (draagbare) computer waarop de nodige software en audiovisueel materiaal kwaliteitsvol werkt en die met internet verbonden is;
- met de mogelijkheid om (bewegend beeld) kwaliteitsvol te projecteren;
- met de mogelijkheid om geluid kwaliteitsvol weer te geven;
- met de mogelijkheid om draadloos internet te raadplegen met een aanvaardbare snelheid.

Toegang tot (mobile) devices voor leerlingen.

7 Concordantie

De concordantietabel geeft duidelijk aan welke leerplandoelen de eindtermen realiseren.

Leerplandoel	Eindterm(en)

1	ET 1.17
2	ET 15.4
3	ET 1.7
4	ET 1.15
5	ET 1.1
6	ET 1.1 - ET 1.3 – ET 1.8
7	ET 1.6
8	ET 1.19 - ET 7.17
9	ET 11.4 - ET 15.4; BG 11.3
10	ET 11.2; BG 11.2
11	ET 7.7
12	ET 7.1 – ET 1.7
13	ET 7.3
14	ET 5.5
15	ET 5.5
16	ET 1.8
17	ET 5.4 - ET 7.3
18	ET 7.6
19	ET 7.4
20	ET 7.5
21	ET 11.1
22	ET 11.1 - BG 11.1
23	ET 11.3 - BG 11.3
24	ET 11.3 - ET 11.4 – BG 11.3
25	ET 7.17
26	ET 11.5
27	ET 11.6
28	ET 11.7

29	ET 7.12 - ET 7.14
30	ET 7.13

7.1 Eindtermen

Competenties op het vlak van lichamelijk, geestelijk en emotioneel bewustzijn/gezondheid

1.1 De leerlingen verklaren het belang van een gezonde levensstijl.

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Lichaams-, hand- en mondhygiëne
- Risicofactoren en preventieve maatregelen m.b.t. hygiëne, voeding en actieve levensstijl

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau begrijpen

1.3 De leerlingen passen technieken voor een correcte lichaamshouding en voor ergonomische principes toe.

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis:

- Ergonomische principes

* Procedurele kennis:

- Technieken om principes van manutentie, staan, zitten en rughygiëne toe te passen

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

Psychomotorische dimensie: Een vaardigheid uitvoeren na instructie of uit het geheugen: de meest essentiële elementen van de beweging/handeling zijn aanwezig, maar nog niet consequent

1.6 De leerlingen onderscheiden effecten van mogelijke verslavende middelen en handelingen op zichzelf en hun directe omgeving.

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis:

- Verslaving: ontstaan verslaving en factoren die verslaving bepalen
- Mogelijke verslavende middelen zoals suiker, drugs, rookwaren, alcohol, medicatie
- Mogelijke verslavende handelingen zoals gebruik van sociale media, games, virtuele realiteit, gokken
- Positieve en negatieve effecten van mogelijke verslavende middelen en handelingen op het fysiek en mentaal welbevinden
- Gradaties van verslaving

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau analyseren

1.7 De leerlingen verklaren mentale en lichamelijke ontwikkelingen binnen de puberteit.

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis:

- Morfologische ontwikkelingen binnen de puberteit
- Gepercipieerd lichaamsbeeld versus ideaalbeeld
- Seksuele oriëntatie, identiteit en gender

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau begrijpen

Affectieve dimensie^o: Voorkeur tonen voor en belang hechten aan waarden, opvattingen, gedragingen, gebeurtenissen, informatie, taken, strategieën ...

1.8 De leerlingen beschrijven hoe om te gaan met relationele en seksuele gezondheid en integriteit.

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Seksueel en relationeel gedrag, met aandacht voor toestemming, vrijwilligheid, gelijkwaardigheid, passend bij de leeftijd, passend in de context, zelfrespect
- Relationele en seksuele ontwikkeling en beleving
- Organisaties voor informatie en hulpverlening
- Vruchtbaarheid, anticonceptie, preventie van SOA's

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie - beheersingsniveau begrijpen

Affectieve dimensie^o: Voorkeur tonen voor en belang hechten aan waarden, opvattingen, gedragingen, gebeurtenissen, informatie, taken, strategieën,...

1.15 De leerlingen verwoorden met behulp van richtvragen welke gebeurtenissen hen zelfvertrouwen geven en welke gebeurtenissen hen onzeker maken in het kader van hun welbevinden.

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Zelfbeeld
- Zelfvertrouwen

* Metacognitieve kennis:

- Zelfkennis aangaande gebeurtenissen die zelfvertrouwen geven of onzekerheid geven

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau analyseren

Affectieve dimensie^o: Reageren op opvattingen, gedrag, gebeurtenissen, informatie, taken, strategieën,...

1.17 De leerlingen benoemen met behulp van richtvragen bij een gebeurtenis hun gedachten, gevoelens en gedrag en de gevolgen van die gebeurtenis voor zichzelf.

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- De samenhang tussen een gebeurtenis en gedachten, gevoelens, gedrag en de gevolgen van die

gebeurtenis voor zichzelf

- Gevoelens en hun functie
- Verbaal en non-verbaal gedrag
- Fysieke en mentale grenzen
- * Metacognitieve kennis
- Eigen gedachten, gevoelens en gedrag

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau analyseren

Affectieve dimensie^o: Reageren op opvattingen, gedrag, gebeurtenissen, informatie, taken, strategieën,...

1.19 De leerlingen geven aan bij welke personen en organisaties waar ze hulp kunnen vinden in geval van intra- en interpersoonlijke problemen.

Met inbegrip van kennis

* Feitenkennis:

- Personen en organisaties die eerstelijns hulp bieden zoals leerlingenbegeleiding, JAC, huisarts, AWEL

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau begrijpen

Affectieve dimensie^o: Reageren op opvattingen, gedrag, gebeurtenissen, informatie, taken, strategieën,...

Sociaal-relatieve competenties

5.4 De leerlingen demonstreren in informele en formele relaties geschikte sociale vaardigheden.

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Formele en informele relaties
- Leefregels en afspraken
- Empathie

* Procedurele kennis:

- Strategieën om sociale vaardigheden in formele en informele relaties te hanteren
- Strategieën om grenzen te stellen en te bewaken via aanvaardbaar verbaal en non-verbaal gedrag

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

Affectieve dimensie^o: Handelen vanuit een persoonlijk kader waarin voorkeuren voor waarden, opvattingen, gedragingen, gebeurtenissen, informatie, taken, strategieën, ... geïnternaliseerd zijn, maar waarbij nog aandacht nodig is voor de balans tussen conflicterende aspecten

5.5 De leerlingen dragen in groepsactiviteiten met een welomschreven opdracht actief bij aan de uitwerking van een gezamenlijk resultaat.

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis:

- Rollen en gedrag van personen in groepsactiviteiten

* Procedurele kennis:

- Methoden om in overleg taken te verdelen en te plannen

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

Affectieve dimensie°: Handelen vanuit een persoonlijk kader waarin voorkeuren voor waarden, opvattingen, gedragingen, gebeurtenissen, informatie, taken, strategieën,... geïnternaliseerd zijn, maar waarbij nog aandacht nodig is voor de balans tussen conflicterende aspecten

Burgerschapscompetenties met inbegrip van competenties inzake samenleven

7.1 De leerlingen lichten de gelaagdheid en de dynamiek van identiteiten en de mogelijke gevolgen ervan voor relaties met anderen toe.

Met inbegrip van kennis

* Feitenkennis

- Erkende symbolen van de Vlaamse gemeenschap, België en de Europese Unie

* Conceptuele kennis

- Gelaagdheid van identiteiten, met aandacht voor verschillende aspecten van identiteiten zoals gender, sociale, culturele, economische, deelstatelijke, nationale en internationale aspecten

- Dynamiek van identiteiten doorheen ruimte en tijd, met aandacht voor de eigen achtergrond en de persoonlijke beleving van tijd en ruimte

- Relatieve karakter van identiteiten

* Metacognitieve kennis

- Zelfkennis over aspecten van de eigen identiteiten

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau begrijpen

Affectieve dimensie°: Voorkeur tonen voor en belang hechten aan waarden, opvattingen, gedragingen, gebeurtenissen, informatie, taken, strategieën,...

7.3 De leerlingen hanteren strategieën om respectvol en constructief om te gaan met individuen en groepen in een diverse samenleving.

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Diversiteit in de samenleving, met aandacht voor meerdere aspecten van diversiteit zoals fysieke, cognitieve, sociale, culturele aspecten

* Procedurele kennis

- Strategieën om respectvol en constructief om te gaan met elkaar

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

Affectieve dimensie°: Handelen vanuit een persoonlijk kader waarin voorkeuren voor waarden, opvattingen, gedragingen, gebeurtenissen, informatie, taken, strategieën,... geïnternaliseerd zijn, maar waarbij nog aandacht nodig is voor de balans tussen conflicterende aspecten

7.4 De leerlingen lichten de mechanismen van vooroordelen, stereotypering, machtsmisbruik en groepsdruk toe.

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Vooroordelen, stereotypering, machtsmisbruik en groepsdruk

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau begrijpen

Affectieve dimensie^o: Voorkeur tonen voor en belang hechten aan waarden, opvattingen, gedragingen, gebeurtenissen, informatie, taken, strategieën,...

7.5 De leerlingen hanteren strategieën om tot constructieve oplossingen voor conflictsituaties te komen.

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Conflicten en oplossingen

* Procedurele kennis

- Strategieën om tot constructieve oplossingen voor conflicten te komen

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

Affectieve dimensie^o: Handelen vanuit een persoonlijk kader waarin voorkeuren voor waarden, opvattingen, gedragingen, gebeurtenissen, informatie, taken, strategieën, ... geïnternaliseerd zijn, maar waarbij nog aandacht nodig is voor de balans tussen conflicterende aspecten

7.6 De leerlingen onderscheiden zowel onverdraagzaamheid als discriminatie in de samenleving.

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Onverdraagzaamheid en discriminatie

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau begrijpen

Affectieve dimensie^o: Reageren op opvattingen, gedrag, gebeurtenissen, informatie, taken, strategieën,...

7.7 De leerlingen onderbouwen een eigen mening over maatschappelijke gebeurtenissen, thema's en trends met betrouwbare informatie en geldige argumenten.

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Feit en mening

- Realiteit en fictie

- Argumenten

* Procedurele kennis

- Strategieën om een eigen mening te onderbouwen

- Manieren om met elkaar in dialoog te gaan

* Metacognitieve kennis

- Eigen mening

- Reflectievaardigheden en -proces

Met inbegrip van context

* Actuele maatschappelijke gebeurtenissen, thema's en trends

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

Affectieve dimensie°: Voorkeur tonen voor en belang hechten aan waarden, opvattingen, gedragingen, gebeurtenissen, informatie, taken, strategieën,...

7.12 De leerlingen lichten de complexiteit en verwevenheid van duurzaamheidskwesties toe.

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Duurzame ontwikkeling op het vlak van consumptie, energie, mobiliteit

- Oorzaak-gevolg relaties

- Onderscheid geheel-onderdeel binnen systemen

- Verschillende perspectieven (3 P's: planet, profit, people) op duurzaamheidskwesties

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau begrijpen

Affectieve dimensie°: Reageren op opvattingen, gedrag, gebeurtenissen, informatie, taken, strategieën,...

7.13 De leerlingen verklaren de impact van globale uitdagingen van duurzame ontwikkeling op het lokale niveau.

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Duurzame ontwikkeling

- Oorzaak-gevolg relaties

- Onderscheid geheel - onderdeel binnen systemen

- Verschillende perspectieven (3 P's: planet, profit, people) op duurzaamheidskwesties

* Metacognitieve kennis

- Kritische reflectie over duurzaamheidskwesties

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau begrijpen

Affectieve dimensie°: Reageren op opvattingen, gedrag, gebeurtenissen, informatie, taken, strategieën,...

7.14 De leerlingen illustreren wederzijdse beïnvloeding tussen maatschappelijke domeinen.

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Interactie tussen maatschappelijke domeinen (politiek, sociaal, economisch en cultureel)

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau begrijpen

Affectieve dimensie°: Reageren op opvattingen, gedrag, gebeurtenissen, informatie, taken, strategieën,...

7.17 De leerlingen lichten het belang van mensen- en kinderrechten toe.

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Mensenrechten- Kinderrechten
- Sociale rechtvaardigheid
- Schendingen van mensen- en kinderrechten zoals kinderen in armoede, kindsoldaten, kinderarbeid
- Relevante organisaties en instellingen zoals kinderrechtencommissariaat, mensenrechtenorganisaties

Met inbegrip van context

* Referentiekaders “Universele Verklaring van de Rechten van de Mens” en “Kinderrechtenverdrag”

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau begrijpen

Affectieve dimensie°: Voorkeur tonen voor en belang hechten aan waarden, opvattingen, gedragingen, gebeurtenissen, informatie, taken, strategieën,...

Economische en financiële competenties

11.1 De leerlingen beargumenteren hun keuzegedrag bij aankopen rekening houdend met hun behoeften en beïnvloedende factoren.

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Reële en gecreëerde behoeften
- Factoren die het koopgedrag beïnvloeden: prijs met inbegrip van bijkomende kosten, beschikbare middelen, status, reclame, verkooppraktijken, peers, media, sociale media, milieu- en sociale aspecten

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau evalueren

BG 11.1 De leerling verklaart zijn keuzegedrag bij aankopen rekening houdend met zijn behoeften en beïnvloedende factoren.

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Reële en gecreëerde behoeften
- Factoren die het koopgedrag beïnvloeden zoals prijs met inbegrip van bijkomende kosten, beschikbare middelen, status, reclame, verkooppraktijken, peers, media, sociale media, milieu- en sociale aspecten

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau begrijpen

11.2 De leerlingen beoordelen de veiligheid, risico's en kosten verbonden aan het gebruik van betaalmiddelen en verkoopkanalen.

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Werking, kosten, fraude en veiligheid bij courante betaalmiddelen en courante verkoopkanalen
- * Procedurele kennis
- Strategieën om bedrog en fraude te voorkomen, te herkennen en adequaat te reageren

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau evalueren

BG 11.2 De leerling licht de veiligheid, risico's en kosten verbonden aan het gebruik van betaalmiddelen en verkoopkanalen toe.

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Werking, kosten, fraude en veiligheid bij courante betaalmiddelen en courante verkoopkanalen
- Strategieën om bedrog en fraude te voorkomen, te herkennen en adequaat te reageren

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau begrijpen

11.3 De leerlingen ontlede een gezinsbudget.

Met inbegrip van kennis

* Feitenkennis

- Budget
- Lenen, sparen, rente, schuld
- * Conceptuele kennis
- Gezinsbudget: inkomsten en uitgaven op korte en lange termijn
- Lenen, sparen, rente, schuld

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau analyseren

BG 11.3 De leerling maakt budgettaire keuzes voor zichzelf rekening houdend met een eigen budget en een gezinsbudget.

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Persoonlijk en gezinsbudget: inkomsten en uitgaven op korte en lange termijn
- Lenen, sparen, schuld
- Documenten voor een eenvoudig persoonlijk administratiebeheer zoals kastickets, rekeninguittreksels, garantiebewijzen, contracten, abonnementen
- * Procedurele kennis
- Stappen voor het beheren en bewaren van een persoonlijke administratie

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau evalueren

Affectieve dimensie^o: Handelen vanuit een persoonlijk kader waarin voorkeuren voor waarden, opvattingen, gedragingen, gebeurtenissen, informatie, taken, strategieën,... geïnternaliseerd zijn, maar waarbij nog aandacht nodig is voor de balans tussen conflicterende aspecten

11.4 De leerlingen maken budgettaire keuzes voor zichzelf rekening houdend met een eigen budget en een gezinsbudget.

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Persoonlijk en gezinsbudget: inkomsten en uitgaven op korte en lange termijn

- Lenen, sparen, schuld
- Documenten voor een eenvoudig persoonlijk administratiebeheer zoals kastickets, rekeninguittreksels, garantiebewijzen, contracten, abonnement
- * Procedurele kennis
- Stappen voor het beheren en bewaren van een persoonlijke administratie

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau evalueren

Affectieve dimensie^o: Handelen vanuit een persoonlijk kader waarin voorkeuren voor waarden, opvattingen, gedragingen, gebeurtenissen, informatie, taken, strategieën,... geïnternaliseerd zijn, maar waarbij nog aandacht nodig is voor de balans tussen conflicterende aspecten

11.5 De leerlingen lichten activiteiten toe in verschillende soorten ondernemingen en organisaties in de eigen leefomgeving.

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Activiteiten in ondernemingen en organisaties zoals productie, logistiek, marketing, administratie
- Productie- en dienstenonderneming
- Profit en non-profit

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau begrijpen

11.6 De leerlingen lichten de impact van beslissingen van ondernemingen en organisaties toe op de omgeving.

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Gevolgen van keuzes met betrekking tot winst, concurrentiepositie, maatschappelijk verantwoord ondernemen (people, planet, profit) voor de omgeving
- Belang van social profit voor de omgeving

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau begrijpen

11.7 De leerlingen lichten toe hoe de overheid via inkomsten en uitgaven impact heeft op de samenleving.

Met inbegrip van kennis

* Feitenkennis

- Belastingen
- Sociale zekerheidsbijdragen

* Conceptuele kennis

- Inkomsten: belastingen, sociale zekerheidsbijdragen
- Uitgaven zoals kinderbijslag, infrastructuur, onderwijs, gezondheidszorg, pensioen, werkloosheidsuitkering
- Herverdelingsmechanisme

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau begrijpen

Ontwikkeling van initiatief, ambitie, ondernemingszin en loopbaancompetenties

15.4 De leerlingen maken onderbouwde keuzes aan de hand van aangereikte criteria en aangereikte strategieën.

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Rationele, emotionele en intuïtieve keuzes

- Keuzecriteria

* Procedurele kennis

- Keuzestrategieën met inbegrip van studiekeuze en loopbaan

- Veel voorkomende valkuilen bij het maken van keuzes

* Metacognitieve kennis

- Eigen voorkeuren en interesses

- Eigen mogelijkheden en beperkingen

- Reflectievaardigheden en -proces

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau evalueren

Affectieve dimensie^o: Handelen vanuit een persoonlijk kader waarin voorkeuren voor waarden, opvattingen, gedragingen, gebeurtenissen, informatie, taken, strategieën,... geïnternaliseerd zijn, maar waarbij nog aandacht nodig is voor de balans tussen conflicterende aspecten

Inhoud

1	Algemene inleiding	3
1.1	Het leerplanconcept: vijf uitgangspunten	3
1.2	De vormingscirkel – de opdracht van secundair onderwijs	3
1.3	Ruimte voor leraren(teams) en scholen	4
1.4	Verbreding en verdieping in een observerende en oriënterende eerste graad.....	5
1.5	Opbouw van de leerplannen.....	6
1.6	Basisgeletterdheid	6
1.7	Tot slot	7
2	Situering	7
2.1	Beginsituatie	7
2.2	Samenhang in de eerste graad	7
2.3	Relatie tot de basisopties.....	8
2.4	Plaats in de lessentabel.....	8
3	Pedagogisch-didactische duiding	8
3.1	Mens & samenleving en het vormingsconcept.....	8
3.2	Krachtlijnen	8
3.3	Opbouw van het leerplan	9
3.4	Verbreding	9
3.5	Algemene uitgangspunten.....	10
4	Leerplandoelen	11
4.1	Ik als persoon	11
4.2	Ik en mijn relatie met de ander(en)	16
4.3	Ik en mijn relatie met de samenleving.....	23
5	Lexicon	25
6	Basisuitrusting	27
6.1	Infrastructuur	27
7	Concordantie	27
7.1	Eindtermen.....	29